

Başvuru: 30.11.2021

Kabul: 29.12.2021

OnlineFirst: 30.12.2021

DOI: <http://dx.doi.org/10.37344/talim.2022.27>

Copyright @ 2021 • ÖNDER

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/talim>

e-ISSN: 2630-5887

Aralık 2021 • 5(2) • 210-216

Ulfat, F. (2017). *Die Selbstrelationierung muslimischer Kinder zu Gott: Eine empirische Studie über die Gottesbeziehungen muslimischer Kinder als reflexiver Beitrag zur Didaktik des Islamischen Religionsunterrichts* (C. 23). Ferdinand Schöningh, 338 sayfa

Şüheda Koç ÇELİK*

Öz

Bu kitap değerlendirmesinde Fahimah Ulfat'ın eserinde çocukların Allah tasavvuru konusunda oluşturduğu tipoloji ve bu tipolojiyi oluştururken izlediği metot ele alınmaktadır. Ulfat, çocukların günlük hayatında Allah'ın hangi rolü oynadığı sorusunu cevaplamak için dokuz ve on yaşlarında ilkokul dördüncü sınıfa devam eden on beş öğrenci ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Yazar bu görüşmelerinde doğrudan Allah hakkında soru sormamıştır. Dramatizasyon yöntemini kullanarak Allah'ın çocuğun günlük hayatında bir rol oynayıp oynamadığını gözlemiştir. Ulfat, çocukların Allah ile ilişki kurma biçimlerini değerlendirirken üç farklı boyutu dikkate almakta ve bunun sonucunda üç tip oluşturmaktadır. Ulfat'ın tespitlerine göre, birinci tip çocuklar Allah ile yakınlık özellikleriyle ön plana çıkmakta, ikinci tip çocuklar Allah'a *ödül-ceza sistemini yaratan* olarak yaklaşmakta, üçüncü tip çocuklar ise Allah'tan bahsederken kişisel olarak bağ kurmamaktadırlar.

Anahtar Kelimeler

Almanya'da Din Eğitimi, Çocuk, Allah İnancı, Din Eğitimi, Okulda Din Eğitimi

* Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Eğitimi Bilim Dalı, suhedakoccelik@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3849-6035

A review of Ulfat, F. (2017). *Die Selbstrelationierung muslimischer Kinder zu Gott: Eine empirische Studie über die Gottesbeziehungen muslimischer Kinder als reflexiver Beitrag zur Didaktik des Islamischen Religionsunterrichts* (V. 23). Ferdinand Schöningh, 338 pages

Abstract

In this book review I discuss the typology about childrens concepts of god from Fahimah Ulfat and her way she follows while building these typologies. To adress the question of what role God plays in children's daily lives, she interviews fifteen fourth grade primary school students aged nine and ten. The author does not directly ask questions about God in these interviews. Using the dramatization method, she observes whether God plays a role in the child's daily life. While evaluating the way children establish a relationship with God, she considers three different dimensions, and as a result, she formes three types. Children in the first type group stand out with their closeness to God, second type children approach God as the *creator of the reward-punishment system*, while the third type children do not establish a personal connection while talking about God.

Keywords

Religious Education in Germany, Belief in God in Childhood, Religious Education, Religious Education at School

مراجعة لـ Ulfat, F. (2017). *Die Selbstrelationierung muslimischer Kinder zu Gott: Eine empirische Studie über die Gottesbeziehungen muslimischer Kinder als reflexiver Beitrag zur Didaktik des Islamischen Religionsunterrichts* (23 خامسا). Ferdinand Schöningh, 338 صفحة

المخلص

في تقييم هذا الكتاب ، تمت مناقشة التصنيف الذي ابتكره الأطفال في عمل فهمية ألفات حول مفهوم الله والطريقة التي اتبعها أثناء إنشاء هذا التصنيف. للإجابة على سؤال حول الدور الذي يلعبه الله في حياة الأطفال اليومية ، أجرت ألفات مقابلات مع خمسة عشر طالبًا في الصف الرابع الابتدائي تتراوح أعمارهم بين التاسعة والعاشرة. في هذه المقابلات ، لم يطرح المؤلف أسئلة مباشرة عن الله. باستخدام طريقة الدراما ، لاحظ ما إذا كان الله يلعب دورًا في حياة الطفل اليومية. يأخذ ألفت في الاعتبار ثلاثة أبعاد مختلفة عند تقييم الطريقة التي يقيم بها الأبناء علاقة مع الله ، ونتيجة لذلك ، فإنه يخلق ثلاثة أنواع. وفقًا لنتائج ألفات ، فإن النوع الأول من الأطفال يأتي في المقدمة بقرتهم من الله ، والنوع الثاني يقترب من الله باعتباره خالق نظام الثواب والعقاب ، والنوع الثالث لا يشكلون صلة شخصية عند الحديث عن الله.

الكلمات المفتاحية

التربية الدينية في ألمانيا ، الإيمان بالله في الطفولة ، التربية الدينية ، التربية الدينية في المدرسة

Almanya’da okullarda İslam din eğitimi, ülkedeki birçok Müslümanı ilgilendiren bir mesele olarak uzun yıllardır güncelliğini korumaktadır. Güncel verilere göre 8,3 milyon öğrenciden 60.000’i İslam din eğitimi veya İslam din bilgisi dersine¹ katılmaktadır, bu da öğrencilerin yüzde 0,7’ine tekabül etmektedir. Tahminlere göre Almanya’da okullarda İslam din eğitimi almak isteyen öğrencilerin sayısı ise 580.000’dir. Müslüman öğrencilerin çoğu İslam din eğitimi alamadıkları için etik dersine katılmaktadır. Bazı eyaletlerde İslam din eğitimi okullarda düzenli olarak verilirken, başka eyaletlerde İslam din bilgisi dersi verilmekte veya bazı okullarda İslam din eğitimi denenmektedir.(Ulfat vd., 2020: 2)

Ulfat, Tübingen Üniversitesinde İslam Din Eğitimi Bölümünde Profesör olarak görev yapmakta ve “Islamisch-religiöse Forschung (IIRF)” adlı enstitünün yönetimini üstlenmektedir. Ağırlıklı olarak dini eğitim, dinler arası eğitim konularıyla ilgilenip, gençlik ve din konuları hakkında ampirik çalışmalar yapmaktadır.

Fahimah Ulfat’ın “Müslüman Çocukların Tanrı ile İlişki Kurmaları (*Selbstrelationierung*). İslam Din Dersi Didaktiğine Refleksif Bir Katkı Olarak Müslüman Çocukların Tanrı ile İlişki Kurmaları Hakkında Ampirik Bir İnceleme” başlığındaki “Didaktiğe Refleksif Bir Katkı” dan kasıt öğretim yöntemleri bilimine katkı olarak bilginin üzerinde düşünmedir. Kelime anlamı olarak “refleksif” kelimesi “düşünsellik” olarak tercüme edilebilir. Ulfat’ın refleksif katkı’yı ne şekilde ele aldığı sonraki paragraflarda ele alınmıştır.

Kitap yedi bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, giriş mahiyetinde olup çalışmanın konusu ve yapısını içermektedir. İkinci bölümde araştırma sahasıyla ilgili yapılmış olan çalışmalarla ilgili değerlendirmelerde bulunulmakta ve araştırma konusu detaylandırılmaktadır. Üçüncü bölümde araştırma metodundan bahsedildikten sonra dördüncü bölümde araştırma sonuçları paylaşılmaktadır. Beşinci bölüm, araştırma sonuçlarının tartışıldığı başlıktır. Bu bölümde bulgular eğitim ve ilahiyat bilimleri açısından ele alınmakta ve ulaşılan sonuçlar, Almanya’da İslam din eğitimi bağlamında değerlendirilmektedir. Altıncı bölümde çalışmanın başlığında da geçen “İslam din dersi didaktiğine refleksif bir katkı” sağlanmakta ve okullardaki İslam din dersi uygulaması için önerilerde bulunulmaktadır. Bu bölümde ayrıca araştırma konusuyla bağlantılı sonraki çalışmalar için fikirler sunulmaktadır. Son olarak yedinci bölüm eklerden oluşmaktadır.

¹ İslam din bilgisi dersi mezhebe bağlı olarak verilen bir ders değildir. Din eğitiminden farklı olarak yalnızca “din hakkında” bilgi verilmektedir. Dini bilgiler nötr olarak aktarılmaya çalışılmaktadır.(Ulfat vd., 2020: 18)

Ulfat, eserine çocukların ve yetişkinlerin Allah tasavvurları hakkında yapılan çalışmalara dair değerlendirmelerle başlamaktadır. Sonrasında Müslüman gençler ve yetişkinler hakkındaki çalışmaları ve Hıristiyan çocuklar hakkında yapılan çalışmaları tanıtmaktadır. Tanıttığı çalışmalar arasında Almanya ve Türkiye’de yaşayan çocuklar hakkında karşılaştırmalı çalışmalar ile yalnızca Türkiye’de yaşayan çocuklar² hakkında yapılan bir çalışma da bulunmaktadır.

Ulfat Almanya’da ilkokul çağında³ olan Müslüman çocuklar hakkında henüz ampirik çalışmaların bulunmadığından bahsederek kendi metodu hakkında bilgi vermektedir. Ulfat çalışmasında “hikâye anlatımıyla giriş yaparak görüşme” (Narratives Interview) metodunu kullanmaktadır. Yazar, bu çalışmasında dokuz ve on yaşlarında ilkokul dördüncü sınıfa devam eden on beş öğrenci ile bu metodu kullanarak görüşmeler gerçekleştirmiştir. Kitapta, kendileriyle görüşme gerçekleştirilen iki öğrenci haricindeki tüm öğrencilerin dört senelik bir din eğitimi aldığı belirtilmektedir. Dolayısıyla belirli bir dini bilgiye sahiptirler. Ayrıca yaşları itibari ile de çevreleri ile dini sosyalleşmenin gerçekleşebileceği yaşadılar.

Ulfat, çalışmasında bahsedilen çocukların günlük hayatında Allah’ın hangi rolü oynadığı sorusunun peşine düşmektedir. Yazar eserinde, insanın doğasında zaten dindarlığın olduğu gibi bir antropolojik ön kabulden yola çıkmadığına özellikle vurgu yapmaktadır. Dindarlığın İslam teolojisi açısından insanın doğasında olup olmadığı sorusunu ayrıca daha sonraki bir bölümde tartışmaktadır.

Ulfat, araştırma esnasında çocuklara Allah hakkında direk sorular sormadığını, konuşma esnasında kendiliğinden Allah’tan bahsettiklerini ifade etmektedir. Çocuklara doğrudan Allah hakkında sorular sorulmaması çalışmayı değerli kılan unsurlardan birisidir. Zira Allah hakkında doğrudan yöneltilen sorulara çocukların verdiği cevaplardan, Allah’ın onların günlük hayatlarında ne denli rol oynadığını anlamak daha zor olabilirdi. Ayrıca çocuklar kendilerine direk bir soru sorulduğunda cevap olarak vermeleri istendiğini düşündükleri cevabı verme eğiliminde olabilirler.

² Bu kapsamda Mualla Yıldız’ın çocuklukta Tanrı imgesinin nasıl farklılaştığını ve artan yaşla nasıl değiştiğini araştırdığı çalışma da tanıtılmaktadır. Detaylı bilgi için bk. (Yıldız, 2011)

³ Almanya’da ilkokul Türkiye’de de olduğu gibi 1.-4. sınıfları kapsamakta, din eğitimi birinci sınıftan itibaren verilmektedir.

Ulfat eserinde genel olarak “Müslüman çocukların davranışlarında önem arz eden Allah tasavvurları var mı?” sorusuna cevap aramaktadır. Bunun için çocuklara bir tiyatro gösterisi hazırlamıştır. Bu gösteride Ali isminde bir çocuktan bahsetmektedir. Gösterinin içeriğinden kısaca bahsedilecek olursa; Ali, okulda çok çalışkan, ödevlerini yapan ve sınıf öğretmeni tarafından da sevilen; aynı zamanda yardımsever ve arkadaşlarıyla tartışmayan bir çocuktur. Sınıfından bazı çocuklar onu kıskanır ve onu bir kulübeye kilitlerler. Ali’yi kilitledikleri ortam karanlıktır. Ali korkmaktadır, telefonu yanında olmadığından başkalarından da yardım alamamaktadır. Ali kendini büyük bir çıkmazın içerisinde bulmaktadır.

Ulfat kendileri ile görüşme gerçekleştirdiği çocukların kendilerini Ali’nin yerine koyup onun yerinde olsalar neler yapacaklarından veya neler düşüneceklerinden bahsedebilecekleri bir ortam oluşturmuştur. Dramatizasyon yöntemini kullanarak Allah’tan hiç bahsetmemiş, böylelikle Allah’ın çocuğun günlük hayatında bir rol oynayıp oynamadığını gözlemlene fırsatı bulmuştur. Çocuğun çözüm arayışında veya duygularını ifade ediş biçiminde Allah’ın yer alıp almadığını, yer alıyorsa da ne şekilde yer aldığını detaylı bir şekilde gözlemleyip yorumlamıştır. Yazar, mülakatı değerlendirmede belgeleme metodunu kullanarak çocukların Allah ile kurdukları duygusal ilişki bağlamında içlerinde bulunan bilgileri araştırdığını söylemiştir.

Ulfat, değerlendirmelerinde çocuğun konuşma biçimine odaklanmakta, yani çocukların Allah ile ve onun hakkında nasıl konuştuklarını gözlemlemektedir. Olası durumlarda Allah ile nasıl irtibat kurduklarına bakmaktadır. Çocukların konuşma biçimini değerlendirirken üç farklı boyutu dikkate almaktadır. Bunlardan ilkinin *Perspektivität/anlayış* olarak isimlendirmektedir. Burada çocuğun Allah ile ve onun hakkında konuşma biçimine bakmaktadır. Dikkate aldığı bir başka boyut *Prinzipialität/ilkesellik* boyutudur. Bu boyutta ahlaka uygunluk, dini emirler ve günlük hayatta ahlak konularının çocuk tarafından ne şekilde ele alındığı sorusuna yanıt aramaktadır. Yani Ulfat, çocuğun kişisel hayatında hangi prensiplerin rol oynadığını anlamaya çalışmaktadır. *Temporalität/zamansallık* olarak adlandırdığı üçüncü ve son boyutta çocuğun zaman, içkinlik (*Immanenz*) ve aşkınlık (*Tranzendenz*) konuları hakkındaki fikirlerini anlamaya çalışmaktadır. Fanilik ve sonsuzluk, yani dünya ve ahiret hakkındaki düşüncelerini araştırmaktadır.

Yazar, değerlendirmelerinde yukarıda bahsedilen üç boyutu dikkate aldığında çocukların Allah ile ilişki kurma biçimlerinden yola çıkarak üç tip oluşturmaktadır: Birinci tip grubuna giren çocukların Allah ile ilişkilerini tanımlamada *kişiselleştirme* kavramını kullanmaktadır. Bu çocuklar deneyime dayanan Allah ile yakınlık özellikleriyle ön plana çıkmaktadırlar. Çocuklarda çoğunlukla dine dayanan sorumluluk bilincini gösteren ahlaki tutumlar gözlemlenmektedir. İkinci tip çocuklarda birinci tip çocuklardan farklı olarak Allah’a *ödül-ceza sistemi yaratan* olarak yaklaşmaktadırlar. Çocuklar sosyal normu üstlenerek

sosyal beklenti ve gelenek doğrultusunda konuşmaktadırlar. Allah konusunda onu bir gerçeklik veya sosyal bir norm olarak görme konusunda gel-git yaşamaktadırlar. Çocukların Allah hakkında konuşma biçimleri onların gelenekten öğrendikleri kategorilere uygun biçimde gerçekleşmektedir. Ahlaki davranışların kaynağı dinden ziyade dünyadaki bağlardan kaynaklanan sosyal bir tutum (*Gesinnung*) olarak tarif edilebilir. Üçüncü tip çocukta Allah yalnızca *sosyal bir gerçeklik* olarak vardır. Çocuklar Allah'tan bahsederken kişisel olarak bağ kurmamışlardır. Aynı şekilde din ile de kişisel bağ kurmayıp insanlar arası ilişki ve bağlara odaklanmışlardır. Ulfat, bu çocukların durumunu *Tanrı'dan uzaklık modu* olarak tarif etmiştir. İkinci tip çocuktaki gibi bu gruba dahil olan çocukların ahlaki davranışlarının kaynağı dine dayanmaktadır.

Özet olarak birinci tip çocuğun Allah ile kuvvetli bir bağı olduğu gözlemlenirken, ikinci tip çocukta gelenek ile kuvvetli bir bağ gözlemlenmiştir. Üçüncü tip çocukta her iki boyut ile de bağ gözlemlenmemiştir. Ulfat, araştırmasını ilkökul dördüncü sınıf öğrencileri ile sınırlı tutarak sonraki yaşlardaki çocuklar için bu tipolojinin geçerli olup olmayacağı sorusunu açık bırakmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın bulguları sadece bu yaş grubundaki çocukları kapsamaktadır. Fakat bu durum söz konusu çalışma için bir eksiklik değildir. Zira daha ileri yaştaki çocuklarla ilgili araştırmalar bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Bununla birlikte yazarın bu çalışmada ortaya koyduğu metot, daha sonra yapılacak çalışmalar için oldukça önemli bir zemin teşkil etmektedir.

Yazar ampirik çalışmasından çıkardığı sonuçları Almanya'daki okullarda verilen İslam din eğitiminin içeriği bağlamında tartışırken özellikle hikâye anlatımı üzerinde durmaktadır. İslam din eğitiminde bir hikâye anlatımı kültürünün hikayelerde çeşitlilik ve farklılık özellikleriyle oluşturulması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre İslam din eğitimi, gerçeği algılamada çok boyutluluğun sağlanmasına ve çocuğun bakış açısını geliştirebilecek bir beceri kazandırılmasına imkân sağlamalıdır (Ulfat, 2017).

Almanya' da İslam din dersi öğretmenleriyle yaptığım görüşmelerde de öğretmenler, Din Eğitimi derslerinde hikâye anlatımı üzerinde daha fazla yoğunlaşmanın derse olumlu anlamda katkıda bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Ulfat'ın çalışması, hikâye anlatımının önemi üzerinde durması ve Dramatizasyon yöntemi ile yaratıcı hakkında direk soru sormadan, çocukların yaratıcıyla olan duygusal ilişkilerini gözlemleme konusunda sunduğu örnek açısından önemli bir konuma sahiptir. Fakat yazar, çevre, cinsiyet ve dini sosyalizasyon gibi parametreleri tipolojiyi oluştururken değerlendirmelere katmamaktadır. Bu parametrelerin çocukların Allah tasavvurunda bir etken olup olmadığı, eğer oluyorsa ne gibi bir etki

bıraktığı sorusu açık kalmaktadır. Yazarın kendisi de “sosyogenetik tipler” oluşturmadığından bahsetmekte ve yeni araştırma önerilerinde bulunurken, Allah tasavvurunun cinsiyete göre nasıl farklılaştığı konusunu yeni bir araştırma konusu olarak önermektedir.

KAYNAKÇA

Ulfat, F. (2017). *Die Selbstrelationierung muslimischer Kinder zu Gott: Eine empirische Studie über die Gottesbeziehungen muslimischer Kinder als reflexiver Beitrag zur Didaktik des Islamischen Religionsunterrichts* (C. 23). Ferdinand Schöningh.

Ulfat, F., Engelhardt, Jan Felix, & Yavuz, Esra. (2020). *Islamischer Religionsunterricht in Deutschland. Qualität, Rahmenbedingungen und Umsetzung*. Akademie für Islam in Wissenschaft und Gesellschaft (AIWG).

Yıldız, M. (2011). The Image of God in Children’s Compositions. *Journal of Islamic Research*, 4(1), 279-295.